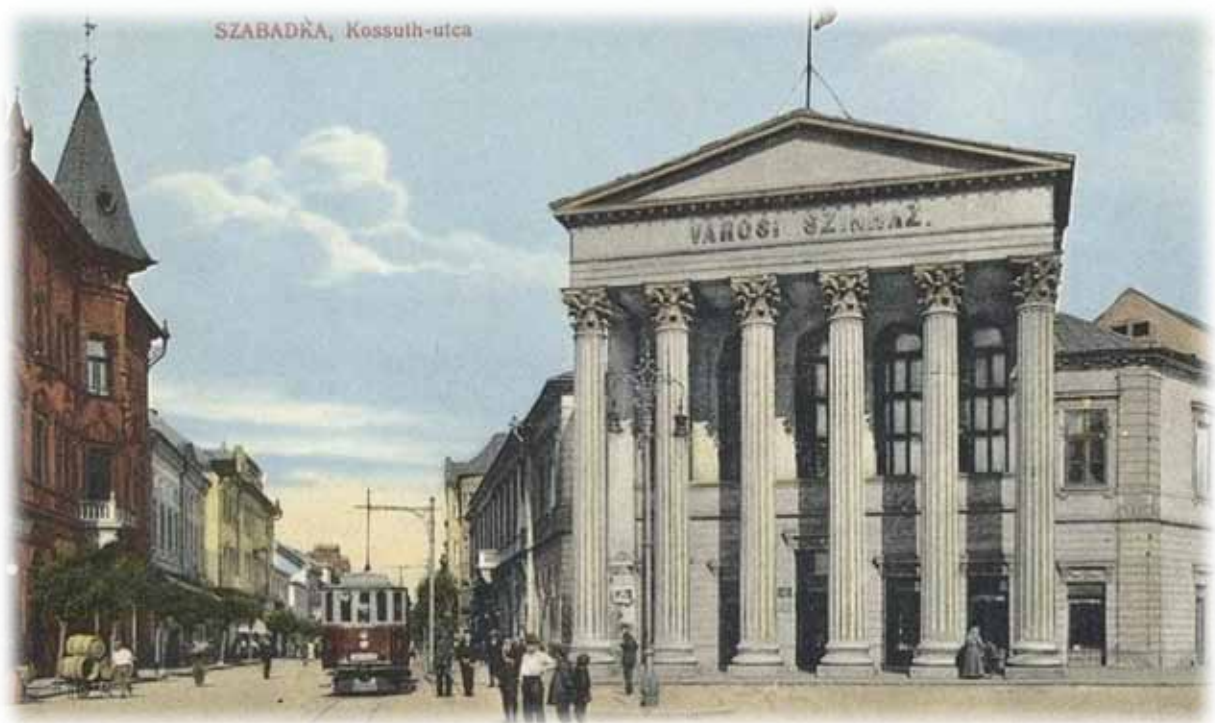

A MAGYAR SZECESSZIÓ FŐVÁROSA VESZÉLYBEN VAN

HELYZETJELENTÉS SZABADKÁRÓL

VÁRALJA SZÖVETSÉG

2012

HIVATALOS ÁLLÁSFOGLALÁSNAK MINŐSÜLŐ
TÁJÉKOZTATÓ KIADVÁNY

ELŐSZÓ

HETZMANN RÓBERT ELNÖK KÖSZÖNTŐJE

Tisztelt Címzettek!

Kedves Olvasó!

Nehéz szavakat találni akkor, amikor egy szervezet elnökeként egy olyan városrombolásról kell beszélnem, amely merénylet a magyar és az egyetemes kultúra ellen. S talán nem is ez a nehézsége a dolognak, hanem sokkal inkább a helytállás iránti őszinte és odaadó buzgalom, amely bennünket e nemes, de sokak által átkozott kezdeményezés során végigkísért.

A szerb hatóságok fellépésénél is több nehézséget okozott számunkra a honi örökségvédő és építész szakma barátságtalan válaszlépése, amelyet egy ártatlan petíció váltott ki.

Nehezen törtük át az örökségvédelem monopóliumait, mire végre saját magunk is kezünkbe vehettük a bontócsákány ellentettjét, az örökségvédelem nagy fegyverét, a fényképezőgépet...

Hányattatott, de hősiiesen viselt küzdelem árán jutottunk el arra a pontra, hogy a magyar emberek tízezrei által reánk bízott feladatot teljesíthessük, a szabadkai városrombolásról a magyar érdekképviselőt kimerítően tájékoztathassuk.

Szervezetünk jelen dokumentummal zárja e kétségkívül nagy ívű, nehézkes, embert próbáló kezdeményezését – ugyanakkor azzal a biztos tudattal, tiszta lelkiismerettel, hogy mi mindent megtettünk az ügyért legjobb tudásunk szerint.

Már látszanak a jelei annak, hogy harmincnégyezer honfitársunk aláírása éppúgy nem volt hiábavaló, mint közel fél éves munkánk: a magyar érdekképviselőt már tud a városrombolásról, jelen szakmai dokumentumunk eljuttatását követően pedig nem lesz többé kérdéses, hogy Budapest válaszut elé kerül.

Ebben az elágazásban az egyik út a magyar érdekek feladását, míg a másik a közbenjárást jelenti. De ez már nem a mi felelősségünk.

Ezekkel a személyes sorokkal ajánlom kiadványunkat!

Hetzmann Róbert elnök

Váralja Szövetség

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	2
HETZMANN RÓBERT, A VÁRALJA SZÖVETSÉG ELNÖKE KÖSZÖNTI AZ OLVASÓT	
TARTALOMJEGYZÉK	3
PETÍCIÓ	4
A VÁRALJA SZÖVETSÉG FELHÍVÁSA, AMELYHEZ TÖBB MINT 34 EZREN CSATLAKOZTAK	
RÖVID ISMERTETÉS	5
MINDAZ, AMIT A SZABADKAI VÁROSROMBOLÁS NÉVEN ELHÍRESÜLT NEGATÍV VÁROSTERVEZÉSI POLITIKÁRÓL TUDNI LEHET ÉS TUDNI KELL	
KEZDEMÉNYEZÉSÜNK ÉRTÉKELÉSE	17
A VÁRALJA SZÖVETSÉG EGY IGEN JELENTŐS KEZDEMÉNYEZÉSE A SZABADKÁÉRT INDÍTOTT ÖSSZEFOGÁS, AMELY SZÉLESKÖRŰ TÁMOGATOTTSÁGOT SZERZETT	
SZABADKA ÖRÖKSÉGE	24
A MAGYAR SZECCESSZIÓ FŐVÁROSÁBAN MÉG MINDIG MARADT VÉDENDŐ ÉRTÉK, A VÁROSSZÖVET ÉS AZ EGYES EGYEDI ÉPÜLETEK NEMZETI KULTÚRÁNK RÉSZÉT KÉPEZIK	
A VÁROSROMBOLÁS TÉNYEKBEN	30
A SZABADKAI VÁROSROMBOLÁSRÓL SZEMÉLYESEN GYŐZÖDTÜNK MEG – TAPASZTALATAINKAT ÖSSZEGEZZÜK FÉNYKÉPEK SEGÍTSÉGÉVEL	
KÖVETKEZTETÉS	35
SZABADKA TÖRTÉNELMI BELVÁROSÁNAK MEGTARTÁSA MAGYAR NEMZETI ÉRDEK, A VÁROSSZERKEZET ÁTALAKULÁSA ÉRTÉKEK MEGSEMISÜLÉSÉT ÉS A MAGYARSÁG TÉRVESZTÉSÉT EREDMÉNYEZNÉ	
ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK	38
A VÁRALJA SZÖVETSÉG JELEN TANULMÁNNYAL A RÁBÍZOTT KÜLDETÉST TELJESÍTETTE, SZABADKA MEGMARADÁSA A MAGYAR ÉRDEKKÉPVISELETEN MŰLIK	
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	39
FORRÁSOK	40

PETÍCIÓ

SZABADKA TÖRTÉNELMI BELVÁROSÁNAK LEROMBOLÁSA ELLEN

Címzettek:

Boris Tadić, a Szerb Köztársaság elnöke

Saša Vičinić, Szabadka polgármestere

Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke

José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke

Irina Bokova, az UNESCO főigazgatója

Tisztelt Címzettek!

Tisztelt Közvélemény!

Mi, ezen petíció aláírói tiltakozásunkat fejezzük ki Szabadka történelmi belvárosának hosszú ideje tartó pusztítása és a város nemrégiben nyilvánosságra került – óvárost érintő, szintén rombolást sejtető – fejlesztési koncepciója ellen.

A fentiek megvalósulása esetén lényegében megsemmisülne az építészeti értékei miatt Európa-szerte számon tartott Szabadka kulturális belvárosa. A történelmi műemléképületek lerombolásán, az évszázadok alatt kialakult városkép elpusztításán túlmenően a beruházás a belvárosi lakosság mintegy megduplázásával a fennálló etnikai arányok egyensúly-eltolódását eredményezné.

Úgy véljük, ez a mentalitás elfogadhatatlan egy, az Európai Unióba igyekvő országban.

A kulturális örökség védelme és a nemzetek közti együttműködés szellemében kérjük címzettek közbenjárását a már megindult városrombolás leállítására, Szabadka történelmi belvárosának védelme érdekében.

Egy olyan ország, amelyik hagyja kulturális örökségét elpusztítani, továbbá többnemzetiségű városainak etnikai összetételét erőszakosan megváltoztatja, nem lehet az európai közösség tagja!

2011. október 16.

Váralja Szövetség

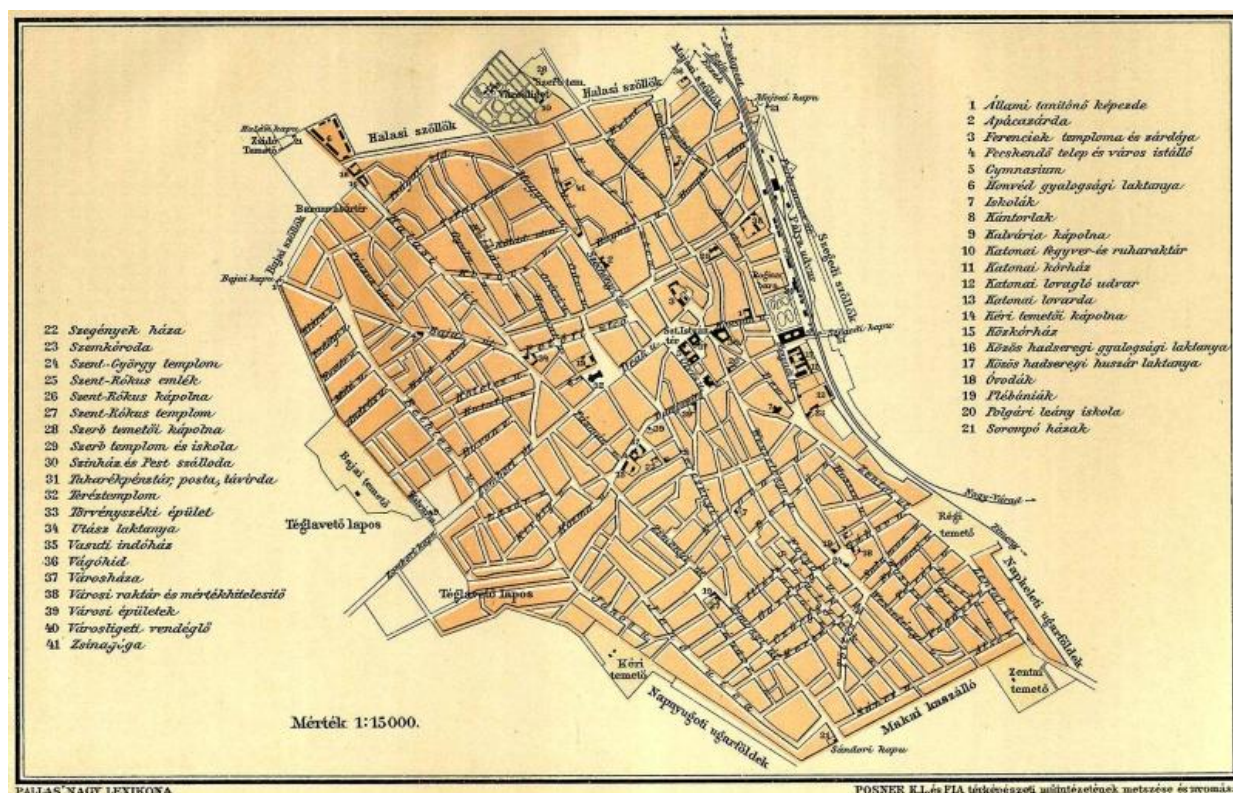
ALÁÍRÓK: 34 365 FŐ

RÖVID ISMERTETÉS

A SZABADKAI VÁROSROMBOLÁS

Szabadka egykori **szabad királyi város**, majd törvényhatósági jogú város (tjv.) volt a Magyar Királyság Bács-Bodrog vármegyéjének északkeleti részén, az Alföld nagytáján belül a Bácska térségében. A város építészeti emlékeinek zöme a századfordulóhoz kötődik. A várost a **trianoni békeszerződés elszakította** az anyaországtól, így került a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság – a későbbi Jugoszlávia – fennhatósága alá, amelynek rövid ideig legnagyobb városa volt – Belgrádot is megelőzve! **1941-től a háború végéig egy rövid időszakra ismét Magyarországhoz tartozott.**

A lakosságon belül máig etnikai törésvonalat jelent a második világháború alatti impériumváltások megítélése. A bevonuló magyar katonák 1942-es „délvidéki razzijának” összesen 180 – más források szerint 146¹ – partizánvegyenységgel összefüggésbe hozott polgári személy esett áldozatul, míg az 1944 végén visszatérő szerbek 7000 magyar életet oltottak ki Szabadkán². Ez utóbbi eseménynek állít emléket a Törött szárnyú Turul emlékműve a Zentai úti Sírkertben.

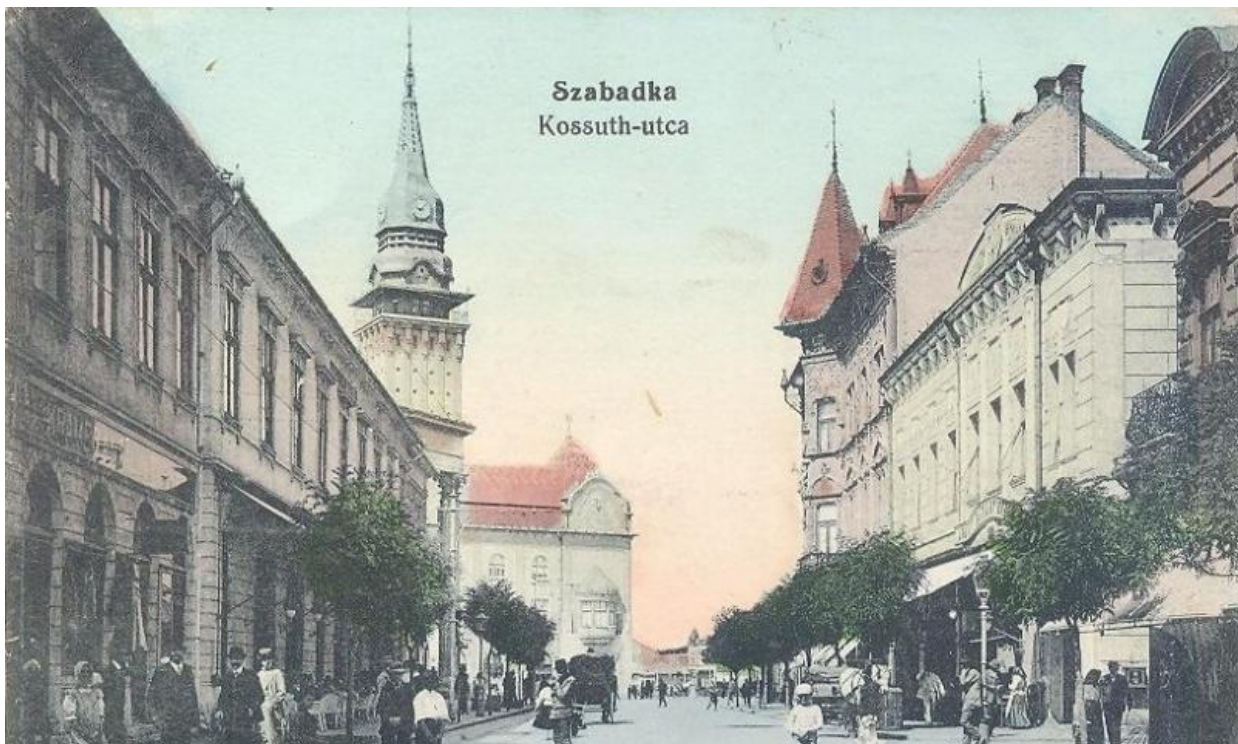

Kép: a város beépítettsége 1910-ben

Szabadkán 1910-ben 94.610-an laktak³, s ezzel az ország harmadik legnagyobb városa volt Budapest és Szeged után. Lakosságának 58,75%-a, 55.587 fő volt magyar anyanyelvű ekkor. A város másik meghatározó etnikuma a bunyevác volt (33.208 fő), akik ősei dalmátok lehettek, ők maguk pedig horvátul beszélnek. A városban éltek még

szerbek (3.524 fő, mindössze 3,72%), németek 1.913 fő és zsidók. Vallásra nézve a város 90%-a római katolikus volt, a zsidó és az ortodox vallásúak száma egyaránt 3500 körül alakult. A városban a hagyományosan magyar felekezetek közül a reformátusoknak és az evangélikusoknak volt templomuk.

Már a két háború között erősödött a város délszláv jellege, ám a magyarság igazi háttérbe szorítása elsősorban a második világháború után következett be. A Tito-rendszerben hajtották végre Szabadkán az első szisztematikus városrombolást, ennek komoly városnegyedek – köztük a református templom – estek áldozatul. A rendszerváltáskor a város lakosságának mintegy 40%-a volt már csupán magyar, 2002-re ez a számarány 35%-ra csökkent. **Az ezredfordulón a város lakossága mindössze 100 ezer fő volt, vagyis nem sokkal több, mint a trianoni békediktátum előtt.** Ezt a döbbenetes értéket némileg árnyalja, hogy azóta a város peremterületei önállósultak, ám még ezekkel együtt sem haladja meg a Szabadkai Község lakossága a 150 ezret. A százezer lakos közül 34.983 fő magyar (35%), 26.242 fő szerb (26%), 11% bunyevác és 10% horvát nemzetiségű volt⁴. (Az elmúlt száz év adatait egybevetve feltűnő a szerb lakosság térnyerése.) A 2011-es népszámlálás adatai még nem ismertek, ám a helyi magyar érdekképviselő szerint a tragikus tendencia még akár fel is gyorsulhatott...

A várost **jó minőségű, hatalmas földterületek** veszik körül, ami olyannyira meghatározó a város történetében, hogy még a XX. század elején is a lakosság 60%-a a mezőgazdaságból élt.⁵ (Ezt a tényt különösen akkor kell figyelembe vennünk, amikor egyesek Szabadka „mezővárosias” jellegét kárhoztatják. Ezzel szemben ki kell jelentenünk, hogy ez éppúgy a város sajátossága, mint a szecesszió.)

Szabadka legfőbb kulturális értékeinek sorában első helyen a **szecessziós építészeti emlékeket** kell megemlítenünk. A XX. század első két évtizedében Magyarországon – különösen a monarchia-korszak első fejlődési szakaszából kimaradt, éppen feltörekvő alföldi korábbi mezővárosokban – létezett egy sajátos építészeti stílus, amelynek **egyik legfontosabb előfordulási helye éppen Szabadka**. A város arculatának kialakításában több neves építész alkotásai játszanak szerepet, közülük meg kell említenünk a Komor Marcell és Jakab Dezső tervezőpárost, a délvidéki – apatini – születésű Reichl J. Ferencet⁶, Macskovics Tituszt és Hajós Alfrédet. Szabadka elsőrangú nevezetességei a szecessziós városháza (Komor és Jakab, 1908-1910), a szecessziós zsinagóga (szintén Komor és Jakab) és a Reichl-palota (1903-1904). A város legfőbb értékei az ugyan erősen sérült, de még meglévő városkép, a népi építészet emlékei és nem utolsó sorban egyházi épített emlékei. Ezekről bővebben a 25. oldalon írunk.

Nemrégiben nagy visszhangot kapott Magyarországon az a **városrendezési terv**, amelyet Szabadka városvezetése 2010 elején fogadott el.⁷ Lényegében ezen a ponton indultak el azok a mozgalmak, amelyek Szabadka épített örökségének megóvását tűzték ki célul.

Az ominózus városrendezési terv térképe

A döbbenetes tervekről a **Duna Televízió adott hírt elsőként**.⁸ A Váralja Szövetség is ebből a beszámolóból értesült először, amelyet a nemzeti érzelmű, örökségünkért aggódó állampolgárok a közösségi oldalakon rendre megosztották, továbbküldték. Így kerestek meg minket többen, köztük helyi magyarok is azzal a kéréssel, hogy – látván korábbi sikeres örökségvédelmi kezdeményezéseinket – foglalkozzunk Szabadka ügyével. Ezt akkor rendkívüli elfoglaltságaink miatt nem tudtuk elvállalni, de megígértük, hogy hamarosan visszatérünk Szabadkára.

FELÜLETES HÍREK

A Duna Televízió beszámolóját tekintettük sokáig irányadó forrásnak. Eszerint az új városrendezési tervnek – amelyet a VMSZ alelnöke, Dévavári Sándor Ceaușescu rombolásaihoz hasonlított – állítólag mintegy 200 (!) városképi jelentőségű épület eshet áldozatul – néhány házat leszámítva a teljes belváros. A Váralja Szövetség nem tudja, hogy ez a szám pontosan honnan származik, ezért tekintettel az ellentmondások sokaságára (amelyek nem ritkán hivatalos körökből származnak!), lehetőség szerint igyekszünk a saját adatainkra szorítkozni.

2010-ben a híradások alapján úgy tűnt, a beruházások megvalósulása esetén eltűnne Szabadka belvárosa – egy olyan történelmi egység, amely a magyar kultúrának szerves részét képezi. Szabadkát a *magyar* (vagy „EU-konform” terminológiával *alföldi*) *szecesszió fővárosaként* tartják számon, ám úgy látszik, a város vezetőit ez nem motiválja. A kereskedelmi beruházások és lakóparkok révén Szabadka, a délvidéki magyarság kulturális központja végleg elveszítené magyar jellegét.

VALÓDI HÁTTÉR INFORMÁCIÓK

A szabadkai városrombolás értékelésekor éles különbséget kell tenni a felületes hírek és a valódi, hiteles háttér információk között. Pontokba szedve összegyűjtöttük azokat az információkat, amelyeket a szabadkai városrombolás kapcsán állítani tudunk.

1. VÁROSRENDEZÉSI TERV

A 2010-ben napvilágot látott majd a szabadkai helyhatóság által **megszavazott új városrendezési terv váltotta ki a tiltakozások zömét**, így a Váralja Szövetség fellépését is. Ezt a tervet azóta sokan sokféleképpen értelmezték, amelynek hiteles magyar fordítása egyelőre nem áll rendelkezésünkre.⁹

A Műemlékem.hu oldal 2010 nyarán kiadott tájékoztatása¹⁰ szerint a januárban elfogadott szabályozási terv két ütemben mintegy 200 (!), részben szecessziós és eklektikus belvárosi épület lebontására adna lehetőséget. Már rögtön 2010 tavaszán néhány épületet lebontottak (így két értékes Reichl tervezte házat, de nem a Reichl-palotát), azóta – szerencsére – a szabadkai városrombolás **kiteljesedését a válság hátráltatja**.

Mivel a városrendezési tervnek még hivatalos magyar fordítása nincs, ezért nem tehetünk mást, minthogy erre a hiányosságra itt is felhívjuk a figyelmet.

2. „PERMANENS” VÁROSROMBOLÁS

A szabadkai városrombolás híre 2010-es keletű. A Váralja Szövetség helyszíni látogatása során – a helyi érdekképviselettel egyeztetve – megállapította, hogy Szabadkán **több ciklusban ment végbe a belváros átalakulása**, így a városkép pusztítása történeti távlatból nézve folyamatosnak, permanensnek tekinthető.

Ennek első állomása még az 1930-as évekre esik, amikor a főtértől nem messze egy nagyobb teret alakítottak ki az eredeti városszövet megsemmisítésével. Ez folytatódott nagyobb ütemben a Tito-rendszerben. Ekkor épültek fel a városközponthoz oly közel álló lakótelepek, amelyek ma már nincsenek jobb állapotban, mint a monarchia-korabeli lakóházak. Ezekben az években bontották el a református templomot is.

A második nagy szakasza a városarculati változásoknak a rendszerváltozást követő időszak volt, amikor a „nyugati kultúra” befogadására tettek kísérletet. Ez lényegében divatos, ám alacsony építészeti értékű házak építését takarta. Súlyos kárát látta a történelmi városkép ennek a magántőkéből megvalósult beavatkozásnak is.

A harmadik időszaknak éppen a jelenkori városrombolást tartjuk. A lassan eltűnő városrészek, a folyamatosan megjelenő üvegpalaták az „érett fogyasztói társadalom” stílus- és „érték”-szemléletét tükrözik. Ez a XXI. századi politika azért is tragikus, mivel ezzel **a két korábbi rombolást még éppen túlélte, gondos politikával helyrebillenthető városkép a kegyelemdőfést kapja meg.**

Légi felvétel arról a részről, amelyet a 30-as években bontottak le

3. SZÁMOS ÉRTÉK MEGSEMMISÜLT

Szabadka fejlődése csúcspontját az első világháború előtti utolsó békeévekben élte meg. Ekkorra a város szerkezeti fejlődése lényegében lezárult, a két háború közötti években csupán egy-két emblematikusabb épülettel gazdagodott a „kincses bácskai város” (pl. Nićin-palota a Csokonai téren – Trg Sloboda).

Véleményünk szerint ezt az állapotot (1920) kell kiindulópontnak tekinteni. Lényegét tekintve minden ezt követő beavatkozás egy-két üdítő kivételtől eltekintve (mint pl. a már említett Nićin-palota megépítése) a város építészeti értékeinek pusztítását vonta magával. A már részletezett permanens városrombolás mellett itt hívjuk fel a figyelmet arra a szomorú tényre, hogy a második világháború sötét éveiben Szabadkát súlyos légicsapások érték. Az angol légierő bombázásai következtében több foghíj is keletkezett már ekkor.

Jelen tanulmány szempontjából elsősorban az utóbbi néhány év rombolásai hangsúlyosak. A Váralja Szövetség felmérése szerint az ezredforduló óta több tucatnyi, akár százas nagyságrendű építészeti érték épület semmisülhetett meg. Ezeknek – a már említett recesszió miatti visszaesés révén – egyelőre csak kis része (de nem elhanyagolható része!) kötődik az elmúlt két-három éves ciklushoz.

A 2011 novemberében Szabadkán megtartott szakmai kirándulásunk során számos folyamatban lévő bontást is sikerült dokumentálnunk. Ezekről elsősorban a Városrombolás tényekben c. fejezetben (31. oldal) írunk.

Úgy véljük, külön meg kell említenünk itt a Népszínház lebontásának körülményeit. Mint ismeretes, az 1853-ban épült Szabadka egyik jelképének számító klasszicista épületet (amelyik az ország második magyar színháza volt!) lebontásáról 2007-ben még a magyar (!) városvezetés döntött. Az épületből a korinthuszi oszlopok kivételével semmi sem maradt. 2010-ben már az új városrendezési tervnek betudhatóan lebontottak két szecessziós épületet, amelyeket Reichl J. Ferenc tervezett. **Az 1899-ben épült földszintes, igényes kivitelezésű házak megsemmisülése híven tükrözi a városvezetés örökségvédelmi politikáját.**

4. KOMOLY ÉRTÉKEK LEHETNEK VESZÉLYBEN

Szerencsére azonban elmondható, hogy Szabadka a mai napig bővelkedik örökségvédelmi értékekben, amelyekről külön fejezetben (25. oldalon) számolunk be részletesebben.

Itt szeretnénk felhívni a figyelmet arra a tényre, hogy a városban a Save Subotica egyesület tájékoztatása szerint¹¹ **csupán három egyedileg védett épület található: a városháza, a zsinagóga és a Reichl-palota.**

Ennek tudatában nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a város mekkora veszélyben van valójában, s ennek a tragédiának csak egyetlen elkerülhető módja lehetséges, mégpedig a magyar érdekképviselő hatathós fellépése.

5. ZSOLNAY-SZÖKŐKÚT

Szabó Zsombor, a város korábbi főépítésze is élesen bírálta az új városrendezési tervet. Az egykori főépítész szerint érthetetlen, hogy a Városháza oldalában, Szabadka főterén található Zsolnay kerámiákkal díszített 1985-ben átadott Zöldszökőkutat (Zelena fontana) **az új városvezetés el kívánja bontani.**¹²

Állítólag különösen a város szerb polgármestere, Saša Vučinić szorgalmazza – egyébként mondvacsinált okokból – a szakmai körökben jegyzett Zsolnay-alkotás eltávolítását. A hivatalos indok nem más, mint a Városháza pincerendszerének beázása. A polgármester a szökőkút felújítása helyett egy új, kortárs szökőkutat szeretne a főtéren. (Szabadkai informátorunk szerint a főtér és a belváros vizesedése egy elhibázott csatornázásnak köszönhető elsősorban.)

A Zsolnay-szökőkút, amikor még működött (Fotó: Panoramio.com)

A szabadkai magyarság számára ez a szökőkút nagyon **fontos emlék, amely az anyaországához köti a várost** – még akkor is, ha csak a 80-as években épült. A helyi érdekképviselő, különösen a VMDP tagjai kérték a Váralja Szövetség közreműködését abban, hogy a szökőkút megmaradása biztosított legyen.

6. HATALMAS LAKÓPARKOK ÉPÜLNEK

A látottak egybecsengenek a tervekkel: Szabadka mezővárosias külső-belvárosában és olykor a városközponttól is csupán néhány száz méterre **hatalmas 5-6 emeletes lakóházak, lakóparkok** épülnek. A lakóparkokba rendszerint nagy számú (szerb nemzetiségű) lakosság áramlik, így a belvárosi magyarság etnikai helyzete fokozottan veszélyeztetetté válik. (Itt emlékeztetünk arra, hogy valamennyi erdélyi nagyváros csupán a hatvanas-hetvenes években veszítette el magyar többségét, mégpedig a Ceaușescu-rezsim telepítési politikája miatt. Ez lehet egy olyan keserű lecke, amelyből a magyarság tanulhat.)

A hivatalos nyilvántartás szerint a belváros lakossága jelenleg 3.700 fő, ez a szám a sajtóértesülések szerint 7052 főre, az urbanisztikai hatástanulmány szerint pedig

7356 főre – vagyis a duplájára – emelkedne. Ezeket a tényeket nem lehet figyelmen kívül hagyni...¹³

Az új lakóparkok mellett – megbízható forrásaink szerint – gyakran rossz minőségű építőanyagokból épülnek fel, kivitelezésük igénytelen, külső megjelenésük nemcsak elnyomja a várost és következetesen szembehelyezkedik annak hagyományaival, hanem egyben **balkánias ízlést** is közvetít.

A lakóparkok mellett a fejlesztési terveken jól látszik, hogy irodaházak, mélygarázsok és természetesen plázák is helyet kapnának a város középső részén.

7. A HÁTTÉRBE A NAGYTŐKE ÁLL

Minden forrás és információ szerint a szabadkai városrombolás oka nem elsősorban a szerb nacionalizmus, hanem (többek szerint kizárólag) **a nagytőke és a befektetői lobb** „nyomulása”. (Itt jegyezzük meg: az álláspontok nem egyeznek abban, hogy a belváros lerombolásában a szerb sovén ideológiának milyen szerepe van, ezért a Váralja Szövetség ezt a kérdést nem is vizsgálja.)

A legsajnálatosabbnak mégis azt tartjuk, hogy a felröppent hírek szerint a szabadkai városrombolásban túlnyomórészt **magyarországi (!) illetőségű üzleti körök érdekeltek**.

A Váralja Szövetség álláspontja szerint határozottan szembe kell helyezkedni az üzleti lobb befolyásával és a profitérdekkel. **A nemzeti örökség nem lehet üzleti alku tárgya!**

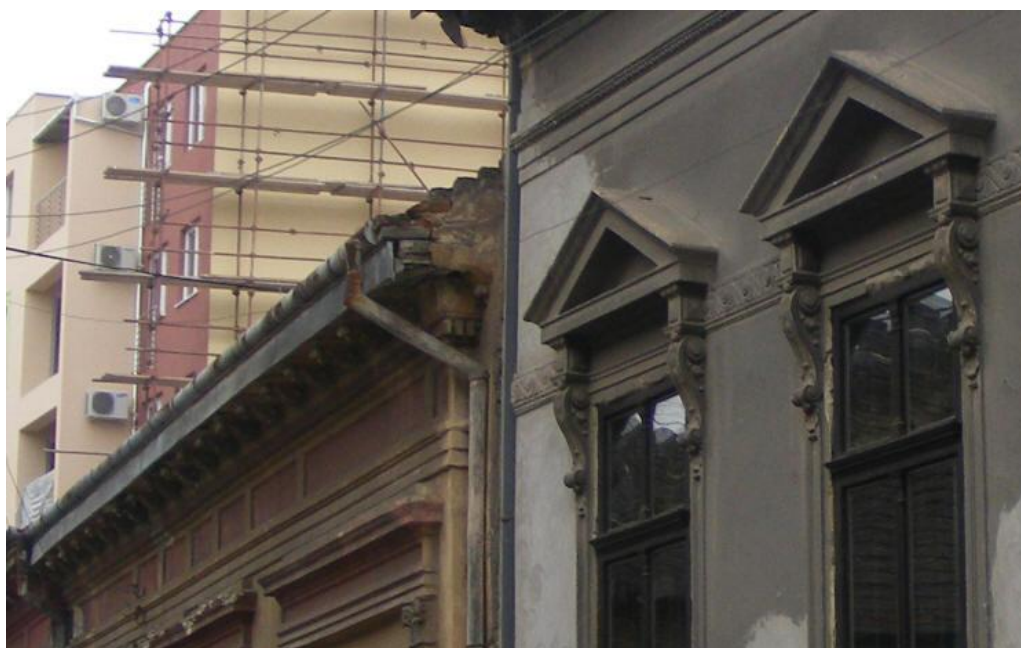
8. SZÁMOS KORRUPCIÓGYANÚS ÜGY

A szabadkai városrombolásról készített jelentésünk elsődleges feladata, hogy a város épített örökségének megőrzését elősegítse, ez azonban nem lehet teljes a háttértényezők felfedése nélkül.

Meg kell említenünk, hogy a helyi politikai képviselet és a lakosság egybehangzó véleménye szerint Szabadkán az elmúlt évtizedekben nagyon komoly **korruptiógyanús ügyek** voltak. A teljesség igénye nélkül említhetjük meg a palicsi

szégyenberuházást (amikor a híres fürdőtóba vezették a város szennyvizét), a Népszínház lebontását, a Népszínház egykori tégláinak rejtélyes „eltűnését”, vagy éppen a világhírű sárgatéglás (ún. kongótéglás) burkolat felszedését, majd a téglákon való „túladást”. Mindazonáltal a város kifejezetten zajos a korrupciótól, félkész beruházások, félbemaradt **csontvázak** éktelenkednek Szabadka számos pontján, így a főtéren is (az új színház torzója).

Véleményünk szerint amennyiben egy város politikai rendszerének bevett eszköze a korrupció, a hűtlen gazdálkodás vagy éppen az erőforrásokkal és értékekkel való visszaélés, az többes aggodalomra adhat okot az épített örökség védelme szempontjából. Állítjuk mindezt anélkül, hogy akár a jelenlegi, akár a korábbi városvezetést korrupcióval gyanúsítanánk.

9. A MAGYARSÁG TÉRVESZTÉSE MEGFIGYELHETŐ

Szabadkai szakmai kirándulásunkon a jelen lévő tagokkal **komplex feladatokat láttunk el**. Amellett, hogy dokumentáltuk a város még meglévő örökségét, felméréseket is végeztünk, így városrészenként vizsgáltuk a helyi lakosság nyelvhasználatát különös tekintettel édes anyanyelvünkre.

Szabadka 20 városrésze közül nem mindegyikben jártunk, elsősorban a történelmi belváros területére fókuszáltunk. Ezáltal nagyon összetett képet kaptunk arról, hogy a magyar nyelv helyzete milyen Szabadka egyes városrészeiben.

A szűken vett, zárt soros beépítésű **óvárosban a lakosság jelentős része magyar nyelvű**, felméréseink szerint a város összlakosságán belüli arányát meghaladóan. Sikerült helyi lakosokkal is szóba elegyedni, akik tudni vélik, hogy környezetük régi ingatlanjait elsősorban magyarok lakják.

Ez a mi szempontunkból azért is fontos, ugyanis éppen ezek a zömmel rossz állapotú, régi épületek a városrombolás jellemző áldozatai.

Szabadka kertvárosias részeiben eltérő tapasztalataink vannak. Némely lakónegyedek kulturált összképet adnak magukról, másokat a hazai roma nyomortelepekhez lehet hasonlítani.

A szocialista stílusú lakótelepek környékén nemcsak a magyar szó ritkult meg drámai módon, hanem a városmagban még gyakori kétnyelvű feliratok is eltűntek. De a szocialista blokkokhoz képest is a letragikusabb helyzet éppen **az új építésű lakóparkok közelében** fogadott minket, itt ugyanis **sem magyar szóval sem magyar feliratokkal nem lehet találkozni.** (Jellemző, hogy az itt lakók magyarul sem értenek.)

Úgy véljük, a fenti dokumentált tapasztalatokból levonható az a következtetés, hogy a városszerkezet folyamatos szervesen átalakulása a magyarság térvesztését, végső soron kihalását eredményezi, eredményezheti.

Nem kívánunk a város etnikai tényezőire a kelleténél nagyobb figyelmet fordítani, ugyanakkor megállapítjuk, hogy **minden egyes magyar emlék pusztulása nemzetünk létérdekével ellentétes jelenség.**

10. A LAKOSSÁG ELUTASÍTTJA A VÁROSROMBOLÁST

A Váralja Szövetség az FME-vel közös kirándulásán közvélemény-kutatást végzett Szabadkán helyiek megkérdezésével, amelynek eredményei megerősítettek bennünket elkötelezettségünkben. A megkérdezettek kivétel nélkül szabadkai magyarok vagy magyarul értő egyéb lakosok voltak.

Közvélemény-kutatásunk célja mindenekelőtt az volt, hogy meggyőződjünk arról, a lakosság mennyiben támogatja Szabadkával kapcsolatos kezdeményezésünket, illetve a lakosság mennyiben osztja azokat az információkat és elveket, amelyeket kirándulásunk során magunkévá tettünk.

A megkérdezett 18 évnél idősebb polgárok az alábbi kérdésekre adtak válaszokat:

1. Ön szerint megőrizendő-e Szabadka történelmi belvárosa?
2. Ön egyetért-e a régi Népszínház lebontásával?
3. Ön szerint veszélyben van-e Szabadka régi, történelmi belvárosa?
4. Ön kit tart felelősnek a szabadkai belváros veszélyeztetéséért?

A kérdésekre a megkérdezettek a statisztika elemzése céljából egyértelmű válaszokat adtak, ugyanakkor kiegészítései, megjegyzései szintén értékes részét képezték felmérésünknek.

Mindvégig törekedtünk arra, hogy felmérésünknek reprezentatív jelleget kölcsönözzünk, azonban – érthető módon – nem tudtunk a statisztika előírásainak maradéktalanul eleget tenni. Ugyanakkor biztosak vagyunk abban, hogy 5-10%-os hibahatáron belül kimutatásaink a valós helyzetet megfelelően képezik le.

A közvélemény-kutatás során feltett négy kérdésre a következő válaszokat kaptuk az összesítés alapján.

1. kérdés: Megőrizendő-e Szabadka történelmi belvárosa? IGEN – 82%, NEM – 18%

A magyar lakosság válasza ebben a kérdésben meglehetősen egyértelmű volt: **Szabadka szinte egy emberként érzi fontosnak azt, hogy a történelmi belváros fennmaradjon az utókor számára.** A helyiek négyötöde ezzel az állásponttal ért egyet. Az „Igen”-választ adók közül sokan igen radikális, határozott véleményt fogalmaztak meg az örökség védelmével kapcsolatban.

2. kérdés: Egyetért-e a régi Népszínház lebontásával? IGEN – 18%, NEM – 82%

Érdekesség, hogy akik az 1. kérdésre IGEN-nel válaszoltak, azok ellenezték a Népszínház lebontását, míg akik a történelmi belváros megőrzését nem tartották fontosnak, azok a patinás épület lerombolását is helyesnek vélték. A válaszadók négyötöde szembehelyezkedett a Népszínház lebontásával – a leggyakoribb megjegyzések ennek a kérdésnek a feltételekora a „tragédia” és a „katasztrófa” szavak voltak.

3. kérdés: Veszélyben van-e Szabadka régi, történelmi belvárosa? IGEN – 59%, NEM – 41%

Erre a kérdésre is a megkérdezettek többsége a Váralja Szövetség álláspontjával azonos választ adott. Sokan beszéltek olyan információkról, amelyek a városrombolásról szólnak, ugyanakkor többen úgy vélték, jelenleg – a válság miatt – nincsenek beruházások, így a belváros sincs veszélyben. Az sem mellékes, hogy „NEM”-mel válaszolók másik része egyáltalán nem tartja problémának a belváros lerombolását.

Ez a kérdés azt a feltételezést támasztja alá, amelyik szerint **Szabadka valóban komoly veszélyben van, ugyanakkor a jelenlegi válság miatt ennek a közvetlen jelei, a bontások később (a gazdasági fellendülés esetén) fognak csak látszani.**

4. kérdés: Ön kit tart felelősnek a szabadkai belváros veszélyeztetéséért? SAŠA VUČINIĆ, jelenlegi (szerb) polgármester – 25%, KASZA JÓZSEF, korábbi (magyar) polgármester – 40%, A SZERB NÉP – 10%, NEM NYILATKOZOTT – 25%

A kérdést csak azoknak tettük fel, akik úgy érezték, Szabadka belvárosa veszélyeztetve van.

A kérdésre adott válaszokból kitűnik, hogy a helyi magyarság legnagyobb része a korábbi magyar nemzetiségű polgármestert teszi felelőssé az eddigi városrombolás és a lehetséges folytatás miatt. Hasonlóan sokan hibáztatják (25%) a jelenlegi városvezetést, és a megkérdezettek további egytizede egyenesen a helyi szerbeket okolja a belváros lerombolása miatt. A válaszadók egynegyede nem mert nyilatkozni a kérdésben. Kitérő válaszaikból az olvasható ki, hogy sokuk a jelenlegi és a korábbi városvezetéstől tartva nem válaszol a feltett kérdésre.

Számunkra fontos megerősítés, hogy a helyi magyarság a történelmi Szabadkát megőrizendő értéknek gondolja, tiltakozik a városrombolás korábbi áldozatai (jelen esetben a Népszínház) lebontása ellen és nagyrészt veszélyben látja városát. Ez a tény igazolja minden korábbi Szabadka ügyében tett lépésünket.

A fentiekben összefoglalt jellemzők olyan információk a szabadkai városrombolással kapcsolatban, amelyek a magyar érdekképviselet fellépése szempontjából megkerülhetetlenek. Az általunk leírt elvekkel szemben legfeljebb értékvita merülhet fel, mi azonban **értékekről nem vitatkozunk**. A Váralja Szövetség fenntartja azon álláspontját, amely értelmében **a magyarság modern kori küldetésének tartjuk a Kárpát-medence magyar örökségének lehető legteljesebb megőrzését**.

KEZDEMÉNYEZÉSÜNK ÉRTÉKELÉSE

34 EZER EMBER KÉRVÉNYE

Hivatalos beszámolónk egyik legfontosabb feladata azon túl, hogy a szabadkai városrombolás tényét, annak körülményeit és javaslatainkat ismertesse, hogy egyben eddigi munkánkról is hű képet adjon.

A Váralja Szövetség rövidebb előzetes körütekintést követően hivatalosan 2011. október 16-án indította útjára kezdeményezését internetes petíciójával. Annak ellenére, hogy a kérdésben megcélzott összefogásunk nagyon hamar és szinte példátlan sikerrel létrejött, a jelentős téves információ és az egymásnak ellentmondó hírek hatására ügyünk végül számottevően elhúzódott.¹⁴ Végül 2012. július 1-jén, jelen dokumentum kiadásával zártuk le kezdeményezésünket.

Rövid áttekintés, mit tett eddig a Váralja Szövetség Szabadkáért:

- Petíció indítása a belváros megóvásáért – összesen 34 365 aláírással,
- Felhívás csatlakozó értelmiségiek aláírásával,
- Szabadka még meglévő belvárosának teljes fényképes dokumentálása helyszíni szemrevételezéssel, közvélemény-kutatással, az etnikai jellemzők feltárásával,
- Folyamatos kölcsönös tájékoztatás és információk kérése az illetékes szervektől,
- Tényfeltáró beszámoló az Országgyűlésben, a Nemzeti Összetartozás Bizottság ülésén,
- Folyamatos háttéregyeztetések a kezdeményezés érdekében,
- Jelen dokumentum publikálása.

Az alábbiakban a fenti pontokról kapnak részletes tájékoztatást.

PETÍCIÓ INDÍTÁSA A BELVÁROS MEGÓVÁSÁÉRT

2011. október 16-án – kb. két hetes előkészület és informálódás után – a Váralja Szövetség honlapján aláírható nyilatkozatot helyeztünk el (lásd 5. oldal), amelyet támogatóink között széles körben terjesztettünk.

A petíció körül valóságos **nemzeti összefogás valósult meg**: alig egy hét alatt átlépte a tízezret az aláírók száma, s még a hónapban több mint 20 ezren csatlakoztak felhívásunkhoz. Egyedül az jelentett törést az összefogásban, hogy más, különböző nemzetiségű – különösen helyi – örökségvédő szervezetek (Save Subotica néven) is felléptek a város védelmében, akik a mi lépésünket etnikai zavarkeltésnek tekintették. Nem is ez okozta a legnagyobb kárt véleményünk szerint az ügyben, hanem sokkal inkább azok a téves megszólalások és hazug levelek, amelyekben bizonyos körök homlokegyenest azt állították, hogy „a szabadkai városrombolás egy legenda”, „szó sincs rombolásról”, „valójában éppen a várost védik”, stb.

Ezt követően már fontolva érkeztek az aláírások, nagyon sokan inkább nem írták alá a petíciót, mert nem hittek a Váralja Szövetségnek. Azóta természetesen lelepleztük és bebizonyítottuk, hogy Szabadka történelmi értékei igenis veszélyben vannak, s ezt azóta a Save Subotica képviselője is nyilvánosan beismerte.¹⁵

2012 tavaszáig **összesen 34 ezer 365 aláírást gyűjtöttünk össze** a délvidéki város épített örökségének védelmében. Az aláírók jelentős része (több ezren) szabadkaiak.

A petíciót az egyes címzettekhez is eljuttattuk. Összességében úgy véljük, az aláírások kellő súlyának volt köszönhető, hogy legalább ezt a keveset el tudtuk érni ebben az ügyben. Köszönjük az aláíróknak támogatásukat!

FELHÍVÁS CSATLAKOZÓ ÉRTELMISÉGIK ALÁÍRÁSÁVAL

Kezdeményezésünkhöz külön csatlakozott 26 neves közéleti és értelmiségi személyiség, akik a Váralja Szövetséggel közösen kívánják felhívni a figyelmet a magyar döntéshozók felelőségére, Szabadka történelmi belvárosának megőrzésére.

Az aláírók név szerint:

Bagoly Sándor népművelő, **Bánóczi Rozália** egyetemi tanár, **Bata János** költő, műfordító, közpróza-író, **Bogád Antal** költő, **Bogár László** közgazdász, egyetemi tanár, **Dr. Csath Magdolna** közgazdász, egyetemi tanár, **Gecse Géza** történész, újságíró, **Hámori Mária** pedagógus, **Dr. Hévízi Józsa** író, középiskolai tanár, **Ig.v. Jávor Zoltán** ny. főiskolai tanár, **Kántor Mária Bernadett** énektanár, előadóművész, **Kecskeméti Norbert**, a Fiatal Műemlékvédők Egyesületének (FME) elnöke, **Kévés György** Ybl- és

Kossuth-díjas építész, az Építészek, Mérnökök, Képzőművészek Egyesületének elnöke, **Kovács András** Díj-díjas építész, **Kubik Anna** Kossuth- és Jászai Mari-díjas színművész, **Lados Balázs** középiskolai tanár, **Mengyán András** Munkácsy- és Díj-díjas képzőművész, **Német András** Ybl- és Díj-díjas építész, **Dr. Papp Lajos** szívsebész, ny. egyetemi tanár, **Dr. Polgárdy Géza** jogász, közgazdász, szociológus, közíró, **Radó György** költő, szobrászművész, **Raffay Ernő** történész, **Sinkovits-Vitay András** színművész, **Sümegh László** író, ny. gimnáziumi igazgató, **Wighardt Mara** okleveles matematikus, **Wittner Mária** Aracs-díjas országgyűlési képviselő, 56-os halálraítélt.

FÉNYKÉPES DOKUMENTÁCIÓ SZABADKÁN

Már október elején döntöttünk arról, hogy szervezetünk személyesen is elutazik a délvidéki magyarság központjába, hogy szemrevételezze a történéseket. Ezt tette rendkívüli módon szükségessé az, amikor szervezetünket külső támadások érték. A legtöbb bírálatot azért kaptuk, mert állítólag „pontatlan, nem valós információkat” terjesztettünk. (Később kiderült, ezek a pontatlanságok épp olyan szervektől származnak, mint a helyi műemlékvédelmi intézet.)

Hosszas várakozások után 2011. november 19-20-án a Váralja Szövetség és az FME-Fiatal Műemlékvédők Egyesülete 12 fős csapatával 3-3 fős csoportokra bontva egy **kétnapos szakmai látogatás** keretében bejárta a város 1910 előtt beépített területét. (Ez a város mai kiterjedésének jelentős része.)

Az egyes csoportok napi kb. 8 órás munkavégzés mellett – kíméletlen tempóban – bejárták Szabadka szinte összes utcáját, amelynek során **mintegy 4000 fénykép készült**. Sikertelen dokumentálnunk több száz örökségvédelmi szempontból értékes egyházi, polgári és ipari emléket, valamint városi és népi építészeti értékeket egyaránt.

Helyszíni látogatásunk megalapozta korábbi álláspontunkat: hazaérkezésünkön honlapunkon külön írásban lepleztük le azokat a mendemondákat, amelyeket egyes hazai liberális sajtótermékek terjesztettek azt sugallva, hogy semmilyen értékrombolásról nincs szó, csupán értéktelen tákolmányok, kunyhók elbontásáról. (A média – a városrendezési tervhez hasonlóan – mindezt egy manipulatív fotóval illusztrálta, amelyről bebizonyítottuk, hogy nem más volt, mint egy már lebontott belvárosi lakóház kertjének még épségben maradt – valóban értéktelen – melléképülete.

Szabadkán szomorú kép fogadott bennünket: egy több évtizede folyamatos, jelenleg felgyorsulni látszó rombolási folyamatnak lehettünk a tanúi. A belső városmagot egyszerre jellemezték a rendkívül leromlott állapotú, **kiürített épületek** (amelyekből legalább ötvenet láttunk), az éppen **folyamatban lépő bontások**, a beépítetlen **foghíjak** és a félkész vagy már átadott modern lakóparkok. Erről bővebben a 30. oldalon írunk.

Aggodalmunkat megerősítette az 1853-ban épült, 2007-ben lerombolt szabadkai Népszínház siralmas látványa, amely jó példája annak a mohó szemléletnek, amely az örökség nagyarányú megsemmisüléséhez vezet. Az egykor patinás épület – amely a második magyar színház volt Magyarországon – helyét egy félbehagyott hatalmas betontorzó foglalja el. A város 2010-ben elfogadott új szabályozási terve – amely tulajdonképpen mintegy kiváltója volt kezdeményezésünknek – nem tűnik másnak, mint ennek a fent leírt szemlélet kiteljesedésének.

A kétnapos felmérés feszített menetben zajlott, sajnos a korai sötétedés miatt és az egyébként esős-ködös idő miatt a fényképek minősége nem a legjobb, inkább csak illusztráció-jellegű, ugyanakkor szakmai-dokumentációs szempontból elfogadható. Még így is szinte csodával határos, hogy egyáltalán elkészültünk, sikerült teljesíteni ezt a hatalmas küldetést.

FOLYAMATOS TÁJÉKOZÓDÁS ÉS TÁJÉKOZTATÁS

Elengedhetetlen szükségességét éreztük annak, hogy összefogásunkról folyamatosan konzultáljunk a szakma hazai és helyi képviselőivel. Ez azért volt kiemelten fontos, hogy kezdeményezésünket lehetőleg csak hiteles, alátámasztott információkra tudjuk alapozni. Ennek jegyében kerestük meg a budapesti Kulturális Örökségvédelmi Hivatal

(KÖH) elnökét, Dr. Tamási Juditot, valamint a Szabadkai Műemlékvédelmi Intézet igazgatóját, Vass Gézát.

Dr. Tamási Judittal még 2011 őszén találkoztunk, ahol egy tárgyalás keretében egyeztetünk Szabadka helyzetéről is. **A KÖH elnöke értesüléseinket megerősítette, tudtván velünk, hogy a délvidéki város öröksége valóban nagy bajba került.**

Később az FME levelet is írt a KÖH elnökének (2012. március 9.), amelyben a magyar műemlékvédelmi hatóság véleményét kértük ki a kérdésben. A levélben további kérdéseket fogalmaztunk meg az értékek célravezető védelme kapcsán. A válaszlevélből kiderült, hogy **a KÖH a lehetőségeihez képest részt vesz az értékek mentését elősegíthető lépések szakmai támogatásában**, valamint a segítségnyújtásában. A tavalyi Magyar-Szerb Kormányközi Kisebbségi Vegyes Bizottság ülésén a helyi magyar és szerb civilek támogatásával együtt kezdeményezték az érvényben lévő rendezési terv felülvizsgálatát. A KÖH kezdeményezte a magyar és szerb műemlékvédelmi intézmények szoros együttműködését is, amely jelenleg is folyamatban van, hiszen a két ország szakemberei már találkoztak, de hivatalos megállapodás még nem született. Úgy hisszük, hogy a KÖH a lehetőségeihez képest megtesz mindent, hiszen ez jól kiolvasható az eddig megtett lépésekből – kérdés, hogy milyen hatással lesz erre a hivatal élén időközben bekövetkezett roppant kedvezőtlen személyi változás.

A Szabadkai Műemlékvédelmi Intézet igazgatója történetesen magyar, ám ezt ebben az esetben nem nevezhetjük „szerencsésnek”. **Civil körökben komoly és rendszeres bírálatok érik Vass Gézát, aki több bontást is jóváhagyott.** A 2011-ben lebontott két régi Reichl-ház kapcsán az igazgató elhíresült szakmaiatlan és képtelen indoklása, miszerint „*ez a két épület még ambientálisan sem képez semmilyen építészeti értéket*”, komoly felháborodást váltott ki. Vass Gézának az FME küldött levelet, amelyben tíz fontos kérdést juttattunk el az intézet igazgatójához. Alaposan átgondolt kérdéseinkre Vass Géza mindössze félszavakban válaszolt. Az igen-nem-szavas feleletek ennek dacára hasznosak voltak számunkra, ugyanis a 10. (utolsó) kérdésünkre – amelyekben az iránt érdeklődtünk, lesznek-e további bontások a közeljövőben – is IGEN választ kaptunk. Ez különösen alátámasztja mindannyiunk félelmét, ugyanis ezzel egyértelművé vált, hogy olyan további épületeket fognak lebontani, amelyekről a műemlékvédelmi intézetnek tudomása van.

TÉNYFELTÁRÁS AZ ORSZÁGGYŰLÉSSEN¹⁶

A szabadkai szakmai túránk összegzését és kiértékelését követően az FME és a Váralja Szövetség úgy vélte, hogy a rendelkezésünkre álló anyagi ismeretek birtokában már indokolt a szabadkai városrombolás tényéről a magyar döntéshozók előtt is beszámolni.

Ennek érdekében kerestük meg Kőszegi Zoltán országgyűlési képviselő urat, a Magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának (NÖB) tagját, akinek eljuttattuk azokat az információkat, amelyeket a délvidéki város helyzetéről összegyűjtöttünk. **Felhívásunkra a NÖB 2012. április 24-én megtartott ülésének napirendjére került a szabadkai városrombolás**, ahol három szervezet mutatta be saját érveit. A Váralja Szövetséget Hetzmann Róbert elnök, az FME-t Kecskeméti Norbert elnök (aki a Váralja Szövetség választmányi tagja is egyben) képviselte, valamint a szabadkai szerb-magyar Save Subotica részéről Gvulai Zsolt tartott beszámolót.

Bár a két fél közti ellentétek az ülésen is felmerültek (a Váralja Szövetséget a Save Subotica képviselője ismét etnikai hangulatkeltéssel vádolta meg), az álláspontok szerencsére közeledtek egymáshoz. Mivel kiderült, hogy – az eddigi megnyilatkozásokkal ellentétben – céljaink lényegében azonosak, ezért **a Váralja Szövetség felajánlotta együttműködését a Save Subotica részére.**

A NÖB ülésén a Fiatal Műemlékvédők Egyesülete (FME) és a Váralja Szövetség fél órás diavetítéssel és felszólalással ismertette a 12 fős bizottság előtt a Szabadka történelmi belvárosát érintő pusztítási, bontási folyamatokat, valamint annak várható súlyos következményeit. Rávilágítottunk arra a tényre is, hogy a válság keresztülhúzta az üzleti számításokat, amiért – látszólag – a városrombolás megállapodottnak tűnhet. Ezzel szemben tervek tömkelege várja a konjunktúrát, amellyel soha nem látott mértékben alakulna át a délvidéki város szerkezete, városképe, etnikai jellege.

FOLYAMATOS HÁTTÉREGYEZTETÉSEK

2011-ben elsőként a helyi magyar érdekképviselet véleménye felől érdeklődtünk. A helyi magyar politikai rendszer rendkívül széttöredezett, így egyszerre több párt álláspontját kellett megismernünk. **Személyesen folytattunk tárgyalást Szabadkán** a helyi „jobbaldalként” aposztrofált **VMDP-vel** (Vajdasági Magyar Demokrata Párt), amelynek alelnöke, Sepsey Csaba és két önkormányzati képviselője fogadott bennünket. A találkozó sikeres volt, **barátságos hangulatban** zajlott. A VMDP képviselői különösen az 1985-ben épített Zöld szökőkút (Zelena fontana) szomorú helyzetére hívták fel figyelmünket: a város jelképének számító Zsolnay-alkotást Saša Vučinić polgármester mondvacsinált okokból kívánja eltávolítani.

Ugyan nem találkoztunk személyesen, de **felvettük a kapcsolatot** a helyi nemzeti radikális párttal, az **MRM-mel** (Magyar Remény Mozgalom) is. A szervezet vezetője, László Bálint segítséget nyújtott petíciónk lefordításában.

Szerettük volna a legnagyobb délvidéki magyar párt, a „néppárti” VMSZ (Vajdasági Magyar Szövetség) álláspontját is megtudni, ők azonban nem válaszoltak megkeresésünkre, így a szervezet alelnökének nyilatkozatát (2010) tekintettük irányadónak, miszerint **a VMSZ városi frakciója kulturális genocídiumnak tartja a városrendezési tervet.** (Megemlítjük, hogy a helyi magyarok liberális köreit a szerb pártok, elsősorban a DS-Demokrata Párt csatornázzák be. Maga a polgármester is a DS

jelöltjeként nyert választást. Mi azonban a magyar érdekek és értékek védelmében jöttünk létre, így nem éreztük szükségességét, hogy ezekkel a szerb pártokkal is tárgyaljunk.)

2011-ben nem zárhattuk le a magyar szecesszió fővárosaként ismert Szabadka történelmi örökségéért indított összefogásunkat, ezért 2012 első félévében is folytattuk a küzdelmet, elsősorban háttérmunkák elvégzésével.

Ez részben a már fent említett találkozók lebonyolításáról, részben a meglévő dokumentumok összegzéséből és feldolgozásából állt.

JELEN DOKUMENTUM PUBLIKÁCIÓJA

A Váralja Szövetség kezdeményezésének dokumentumai és a háttéregyeztetéseken szerzett ismeretanyag birtokában tudtuk vállalni azt, hogy dokumentációs céllal összegezzük a szabadkai városrombolásnak nevezett jelenséget.

2012. július 15-én publikált összefoglaló kiadványunk, amely egyben **szervezetünk hivatalos álláspontjaként** is értelmezendő, *A magyar szecesszió fővárosa veszélyben van* címet kapta.

Munkánkat elsősorban a magyar érdekképviselő és a közvélemény (így első helyen a petíció aláíróinak) tájékoztatása céljából alkottuk meg. Bízunk benne, hogy az így létrejött anyag, amely hiteles, tárgyyszerű, lényegre törő, jól illusztrált; tevékenyen hozzá tud járulni a magyar szecesszió fővárosának megmentéséhez.

SZABADKA ÖRÖKSÉGE

A MAGYAR ÉPÍTÉSZETI KULTÚRA EGYIK GYÖNGYSZEME

Nehéz dolog egy olyan város fennmaradt örökségéről írni, amelyik folyamatos – egyre nagyobb – nyomás alatt szétforgácsolódni látszik. Ennek ellenére visszafogott örömmel tudatjuk, hogy a délvidéki város **építészeti értékekben a mai napig bővelkedik** – ahogy ezt a november 19-20-án megtartott szakmai kirándulásunk tapasztalatait összegző, november 22-én kiadott helyzetjelentésünkben is megállapítottuk.

A város megmaradt építészeti emlékei közül elsősorban a 1.) szecesszió épületeit, 2.) az eklektikus polgári lakóházakat és bérházakat, ill. historizáló középületeket 3.) az egyházi épületeket, 4.) a mezővárosi és népi építészeti emlékeket és a 5.) műemlék műalkotásokat tartjuk említésre méltónak.

A Váralja Szövetség a felsorolt – a mai napig fennálló – építészeti értékeket teljes egészében – **anyagi valójában** – megőrizendő elemeknek tekinti. Minden olyan álláspont, amelyik a város mezővárosi, esetleg rurális jellegű emlékeit, földszintes épületeit értéktelen objektumokként kezeli, szakmaiatlan és elfogadhatatlan.¹⁷

Szabadka történelmi belvárosát különböző okokból kell megőrizni. Ezek az okok álláspontunk szerint a következők:

- Szabadka jelentős magyar történelmi színhely, a város önmagában is a magyar történelem szerves része,
- A város a délvidéki magyarság kulturális központja, s mint ilyen, magyar építészeti emlékei nagyon fontos szerepet töltenek be a közösség életében,
- Az itt fellelhető épületek a magyar művészeti alkotókészség és a nemzeti innováció magas fokú termékei,
- Szabadka az egyik hordozója az Osztrák-Magyar Monarchia építészeti világának, amely a Kárpát-medencében egységesen érvényesült,
- A XIX. századi városszerkezet a nagyon is élhető (!) mezővárosi (mai szóval élve kertvárosi) urbanisztika hagyatéka, amely a jövő építészetének egyik előzménye is lehet,
- A város szecessziós és eklektikus épületállományának együttes megjelenése (egységes városkép) kiemelkedő értéket képvisel,
- A város mai napig fennálló magyar jellegének megőrzése csupán így tartható fenn.

Ezek az elvek olyan általánosan elfogadott érvek, amelyekről mi nem vitatkozunk, ugyanis értékvitát nem áll módunk lefolytatni olyan kérdésekben, amelyekben a mi határozott meggyőződésünk és – tradicionális, értékelvű szervezetként – hitvallásunk irányadó számunkra.

VÁROS „KETTŐS ARCULATTAL”

Szabadka sajátos történelmi fejlődésének köszönhetően olyan város, amely egyszerre több arculatú. A város az újkorban mint hatalmas mezőváros volt ismeretes. Ebből a korból származnak a főleg külvárosban megtalálható **értékes parasztházak, mezővárosi – népi építészeti – emlékek**. A város középpontja felé haladva a **polgári** építészet egyre erőteljesebben jelentkezik. A főteret uraló komoly, hatalmas, igényes kivitelezésű épületek már egy **igazi nagyváros** látszatát keltik.

A következő két oldalon – a teljesség igénye nélkül – Szabadka e „kettős arculatát” kívánjuk különböző fényképek gyűjteményével illusztrálni. A Váralja Szövetség úgy gondolja, hogy ez a két külön „világ” nincs ellentétben egymással, jól megfér együtt, s a városnak egyik sem hátránya, hanem mindkettő egy igen fontos értéke – így együtt, különösen.

A VIDÉKI NAGYVÁROS

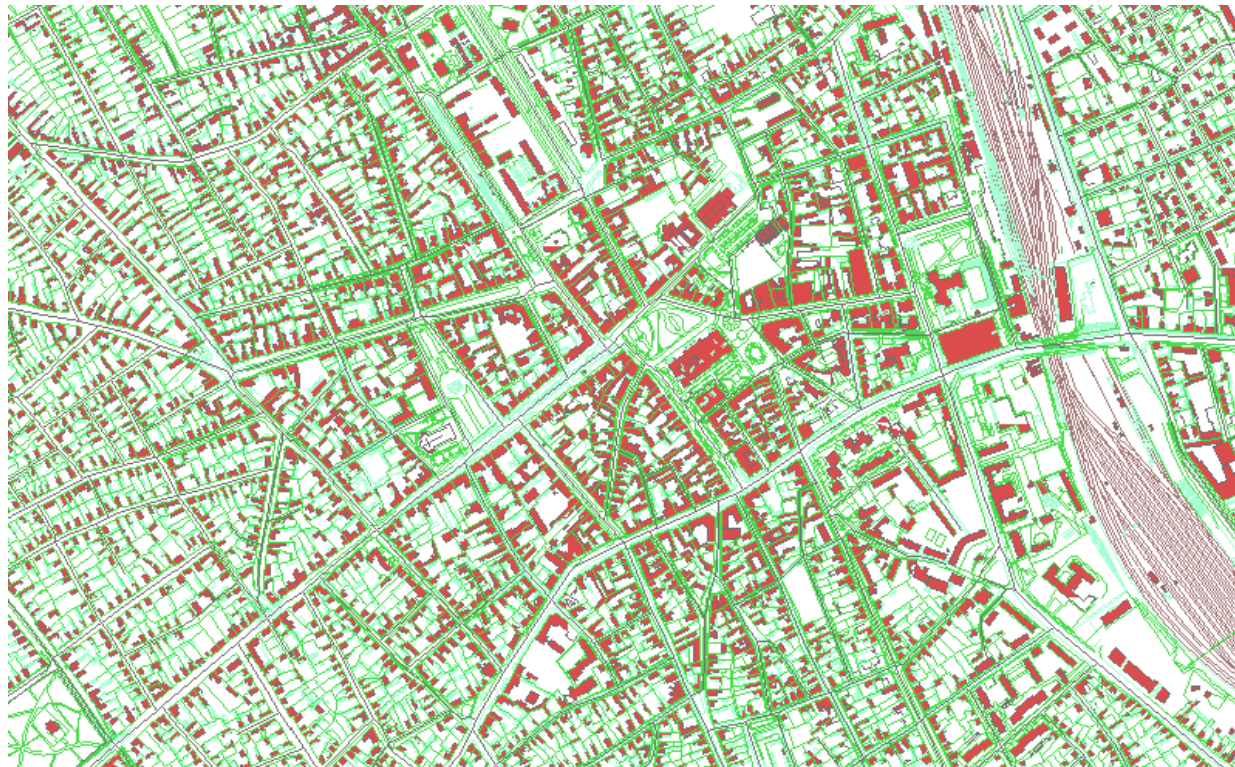
A FEJLŐDŐ MEZŐVÁROS

A VÁROSROMBOLÁS TÉNYEKBEN

SZABADKA BELVÁROSÁBAN MEGSZAPORODTAK AZ „ÉPÍTKEZÉSEK”

A korábban említettek alapján állapítottuk meg, hogy Szabadka kulturális öröksége veszélyben van. Álláspontunkat azonban tényekkel is igazoljuk, amelyek révén bárki meggyőződhet arról, hogy a magyar szecesszió fővárosa védelemért kiált.

A Magyarországon néhány éve nagy visszhangot kapott rendezési terv az egyik sarkalatos pontja tiltakozásunknak. ¹⁸ **A tervezet szerint jelentős számban bontanának le meglévő épületeket a belvárosban, amelyek helyére lakóparkok, plázák, mélygarázsok kerülnének.** Ennek a rendezési tervnek nem tudjuk pontosan, hány épület esne áldozatul, ugyanis még a hivatalos források is ellenmondóak. (Egyes beszámoló¹⁹ szerint akár 200 zömmel városképi jelentőségű épületről is szó lehet.)

Magunk ezt a városrendezési tervet nem a szabadkai városrombolás alfajaként és ómegájaként értelmezzük, hanem inkább mint egy szerves részét látjuk annak a részben szisztematikus, részben spontán városrombolásnak, amely Szabadkán kb. egy évtizede fokozottan jelen van.

Ennek a folyamatnak az elmúlt években nemcsak egyszerű városképileg jelentős épületek estek áldozatul, hanem köztük **emblemikus műemlékek is**, például a város egyik jelképének számító Népszínház (v. Városi Színház).

A Váralja Szövetség hangsúlyozza, hogy eleve elhibázott az a városrendezési politika, amelyik kiemelt műemlékekben gondolkodik. Az örökségvédelem egyik legnagyobb feladata volna, hogy a városképet, a műemléki környezetet is megőrizze.

Ebből a szempontból is vizsgáltuk a szabadkai városrombolást, amely egy összetett jelenség. A rendezési tervben említett „200 ház” kérdéséről ugyan folyamatos viták vannak, de beigazolódni látszik az, hogy a szerb városvezetés bevárta a választásokat a beruházások megindításával. Ezt a többek által manipulatívnak nevezett felvetést délvidékiek is megerősítették, s az idei választásokat követően **2012 nyarán már az első ilyen beruházás meg is kezdődött Szabadkán bontásokkal és a városszerkezet megváltoztatásával.**²⁰

A májusi választásokon a Szerb Demokrata Párt (DS) 26,67%-ot, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) 22,52%-ot, míg az MRM – Magyar Remény Mozgalom 1,64%-ot, a VMDP 1,63%-ot, a Mindannyian Együtt szlovák-magyar vegyespárt 0,76%-ot szerzett²¹. A választási eredményekből is jól kiolvasható a magyarság térvesztése.

Ki kell hangsúlyoznunk, hogy a városrendezési terv, amely különböző blokkokra osztja a területet, Szabadka történelmi belvárosának csupán egy részét fedi le. **Az ezen kívül található terület szintén kiugróan veszélyeztetett, ugyanis hasonlóképpen bővelkedik örökségvédelmi értékekben, továbbá a folyamatos bontások és a város gazdátlan jellege itt a leginkább szembeötlő.**

Balra: lebontott házsor a belváros peremén – Jobbra: lebontott szecessziós ház a Városháza közelében

Tapasztalataink és a helyi lakossággal, ill. a helyi érdekképviseléssel folytatott egyeztetések alapján is arra a következtetésre jutottunk, hogy **Szabadkán elsősorban a politikai rendszer korrump működése és a gazdasági érdekek együttes érvényesülése okozza az örökség veszét.**

A Váralja Szövetség elsősorban a látottak alapján közelíti meg a szabadkai városrombolás elemzését, mivel egyfelől az információk ellentmondóak, másfelől mi szilárdan a tényekre kívánunk támaszkodni.

Látogatásunk során a teljes 1920 előtt kialakult városterületet bejártuk. Itt nemcsak már lebontott, ill. éppen bontás alatt lévő házakkal találkoztunk, hanem **százas nagyságrendben találtunk lakatlan, többnyire földszintes, a szabadkai városkép szempontjából pótolhatatlan régi épületeket. Ezekre általában a tapasztalat szerint a bontás vár.**

A rossz állapotú házak legtöbbje a szűken vett belváros közvetlen környezetében, műemlék jellegű területen található. **Sajnos ezeket az épületeket semmi sem védi.**

A régi épületek helyét nagy, 5-6 emeletes vagy akár még nagyobb **tömbházak** foglalják el. Azon túl, hogy **ezáltal a város építészeti és történelmi lenyomatai is eltűnnek**, nagyarányú beköltözés valósul meg, amelynek révén **az etnikai arányok nagymértékben megváltoznak.**

A szabadkai „ingatlanfejlesztési folyamatokat” teljes joggal lehet városrombolásnak nevezni, ugyanis ezek eredményeként a város radikális építészeti minőségvesztést szenved.

Ez a megalomán építkezési láz – amely most a válság miatt visszafogottan várja a konjunktúrát – nem csupán nemzetiségi problémákat vet fel, hanem eleve **a város léptékétől teljesen idegen.** A szabadkai városrombolás tényét bizonyítja, hogy **idén épült lakóparkokkal is találkoztunk.** (Képünkön lent: a Reichl Ferenc egyik korai szecessziós alkotása helyére épített ötemeletes tömb homlokzatán az évszám: 2011.)

A VÁROSROMBOLÁS KÉPEKBE

A városrombolást külön képekben csak illusztrációs szempontokból mutatjuk be. Egyben felhívjuk a figyelmet arra, hogy a bontásokról tanulmányunkban több helyen is elhelyeztünk felvételeket.

A Váralja Szövetség határozottan elítéli a Szabadkán zajló folyamatokat – beleértve a színház lebontását is – és tiltakozik a város építészeti értékeinek további rombolása és a lakópark-építések ellen. **Álláspontunk szerint a nagyzoló újvárosi negyedek csupán olcsó illúzióját adják a fejlődésnek és a polgárosult világnak.**

A szabadkai folyamatok a fejlődés helyett sokkal inkább az **értékromboláshoz**, az örökség barbár eltékozlásához hasonlíthatóak, amelyek ráadásul a magyar közösséget közvetlenül is érintik.

(Balra: látványterv egy lerombolt polgári ház helyén – háttérben a Városháza tornya; Jobbra: ez a ház került az egyik Reichl által tervezett szecessziós ház helyére – képét lásd lent, bontás közben.)

Szabadkán a századfordulón kialakult városszövet jelenti a város egyik legfontosabb értékét: ebben az építészeti világban valósul meg az a **városkép**, amely mindenképpen védelmet érdemel. Jelentős problémát okoz, hogy a lebontott építészeti értékek helyére épülő új házak semmilyen módon nem illeszkednek, nem alkalmazkodnak a már meglévő városképhez. **A rombolás és az építés együttese szervesen elváltozást eredményez, amelynek révén elveszítjük a történelmi Szabadkát...**

KÖVETKEZTETÉS

A VÁROS ELVESZÍTI MAGYAR JELLEGÉT

A fentiek ismeretében, azoknak mintegy összegzéseképpen szükségesnek tartjuk néhány tanulság, fontos következtetés levonását. Szabadka történelmi belvárosa komoly veszélybe került, s bár a városvédelem érdekében való fellépést sokan sokféleképpen képzelik el, ebben **elengedhetetlen szerep illeti meg a hivatalos magyar képviselőket, ideértve a budapesti kormányzati szerveket is.**

A magyar szecesszió fővárosaként ismert Szabadka épített öröksége fokozottan veszélyeztetett helyzetben van. Erre a már bemutatott tények mind bizonyítékul szolgálnak. **A város építészeti emlékeinek túlnyomó többsége védtelen,** aminek beláthatatlan következményei lettek már részben és lehetnek a továbbiakban még.

A megoldást a szabályozásban, az egyedi műemléki védelekben és a szabályok szigorításában látjuk. Ez elsősorban a város vezetőinek és az illetékes örökségvédelmi szervnek a felelőssége. Megerősített információink szerint a műemlékvédelem nagyon kezdetleges szinten van a városban, egyedül a legfontosabb műemlékek, így a városháza, a zsinagóga és a Raichl-palota élveznek védeltséget, s bár a városmag területi védelmet is kapott, ez a valóságban nem sokat jelent. **Véleményünk szerint százas nagyságrendben állnak fenn olyan épületek még a városban, amelyek egyedi műemléki védeltséget érdemelnének.**

Hasonlóképpen aggodalomra ad okot a Szabadkai Községi Műemlékvédelmi Intézet igazgatójának, Vass Géának az FME megkeresésére elküldött – sokatmondóan

szükszavú – válasza. (Az igazgató tíz részletes kérdésünkre csupán igen-nem válaszokkal felelt²².) Arra a kérdésre, hogy pontosan hány épület áll helyi védelem alatt, Vass Géza azt válaszolta, hogy körülbelül ezer. Ez az állítás nemcsak nem felel meg a valóságnak, hanem egyenesen lehetetlen is, hiszen az egész városban nem találtunk ennyi védendő értéket.

Álláspontunk szerint Szabadkán – más, történelmi emlékekben bővelkedő városokhoz hasonlóan – **meg kell honosítani a helyi építészeti értékvédelmet.** Így azok az értékek is védelem alá kerülnének, amelyek esetlegesen országos jelentőséggel nem bírnak, ugyanakkor a városkép szempontjából fontos szerepet töltenek be.

A belvárost mint területi egységet összefoglaló műemléki övezetet javasoljuk, hogy a jogalkotó pontosan definiálja. A mi információink szerint ugyanis ennek a belső védett területnek a szabályozottsága nagyon alacsony fokú. Javasoljuk, hogy jöjjön létre egy erősebb, a **Műemléki Jelentőségű Területhez (MJT)** hasonló jogi szabályozás, amely lehetővé teszi a belváros építészeti egységként történő *hatékony* védelmét.

Véleményünk szerint a fentiek megvalósulása önmagától nem fog végbemenni, ezért kétoldalú kapcsolatokat kell kezdeményeznie a magyar félnek annak érdekében, hogy Szabadka épített öröksége megmeneküljön.

Fontos azt is megállapítanunk, hogy a belvárosban bekövetkezett arculatváltozás nem kizárólag a városképre van hatással. Jelentős, korábban kisvárosias lakónegyedek, kertvárosias területek válnak ezáltal nagyvárosias lakótelepekké, amely **nagyarányú fluktuációt** és mindenekelőtt **lakosságszám-növekedést** eredményez.

Számunkra nem kérdés, hogy ezek a beavatkozások a városon belül **az etnikai arányok egyensúly-eltolódását fogják eredményezni.** Ezt mint létező jelenséget egyébként a városban végzett felmérésünk is alátámasztotta, amikor világosan megállapítottuk, hogy a város hagyományos és régi beépítésű részein többnyire magyarul, míg a modern lakónegyedekben szinte kizárólag szerbül beszél a lakosság.

A 2011-es népszámlálás adatai még nem ismeretesek, ugyanakkor a helyiekkel egyeztetve úgy tűnik, hogy 30%-ra csökkent a város magyar lakossága. (A 2002-es – még relatív többséget jelentő – 35%-hoz képest.) Ez nagyon sajnálatos, annál is inkább, mivel ez a határ menti jelentős nagyváros éppen az új lakónegyedeknek „köszönhetően” napjainkban válik szerb többségűvé.

S bár **a város történeti értékeinek pusztulása, az új lakóparkok megépülése és a magyar lakosság arányának csökkenése közti összefüggés megkérdőjelezhetetlen,** nem állítjuk, hogy mindez tudatosan, akár a jelenlegi – most már – szerb városvezetés rossz szándékából lenne így. Annál is inkább, mivel a várost 2008-ig a helyi magyar érdekképviselő, a VMSZ (Vajdasági Magyar Szövetség) vezette, meglehetősen sok korrupciógyanús ügyet maga után hagyva. Ebben az időszakban bontották le

szégyenteljes módon a városi színház épületét, az addig magyar többségű Kertvárosban (Kertvaroš) pedig nagy társasházak építését hagyták jóvá.

Összefoglalásképpen megállapítjuk, hogy **Szabadka történelmi belvárosa kiemelkedően bővelkedik magyar értékekben, amelyek fennmaradása fokozottan veszélybe került. Az építészeti emlékeket a profitszemléletű befektetői lobbizvárosba veszélyezteti, amely – többek szerint – találkozhat a szerb sovinizmussal. A mezővárosias utcákat hatalmas blokkok váltják fel, ennek következtében kicserélődik és megnövekszik a lakosság.** Mindez a szabadkai magyarság térvesztését eredményezi, ami különösen abból a tekintetből szomorú, hogy **Szabadkának önmagán túli jelentősége van, tudniillik a délvidéki magyarság kulturális központja, „fővárosa”.**

Következtetéseinken túl szeretnénk felhívni a magyar közvélemény és elsősorban a magyar képviselőlet figyelmét arra a tényre, hogy **Szabadkán nem elhanyagolható számban élnek magyar állampolgárok.** Az egyszerűsített honosítási eljárás honlapján olvasható beszámoló szerint tízezres nagyságrendben éltek a kettős állampolgárság lehetőségével a délvidéki magyarok.

Alapos okunk van feltételezni, hogy Szabadkán jelenleg több ezer, de talán közel tízezer magyar állampolgár él egy harmincezer fős magyar közösség részeként. Ennek ismeretében hangsúlyozzuk, hogy **Magyarország kötelessége ezeknek az embereknek a jövőjével, fennmaradásuk biztosításával foglalkozni és értékeik megőrzésében segítséget nyújtani.**

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

SZABADKA MEGMENTÉSE KÖTELESSÉGÜNK

Szabadka a Nagyalföld kellős közepén, Szegedtől alig negyven kilométerre található vidéki nagyvárosunk volt a trianoni békediktátumig. Ma a kárpát-medencei tömbmagyar terület széle, itt húzódik a szerb-magyar nyelvhatár, amelyet az évszázadok alatt bámulatatos tehetséggel gyűrtek egyre északabbra. Szabadkától délnyugatra a Nyugat-Bácska szórványvidéke terül el, délkeletre a Tisza vonalában azonban még hosszasan lehúzódik a magyar nyelvterület.

Ez az a város, amely egykor a Magyar Királyság harmadik legjelentősebb városa tudott lenni, ez az a hely, ahol testvéreink ezreit-tízezreit mészárolták le egy sötét kor kegyetlenkedői. Szabadka – Trianon után az egész délvidéki magyarság kulturális és szellemi központja – kiemelten fontos része a magyar történelemnek és a magyar kultúrának.

A boldog békeévek, a termőföld szeretete és a kulturális sokszínűség alkotta meg azt az páratlan ékszerdobozt, amely építészeti lenyomata az egész történelmi belváros egysége. S ahogy az egykori értékek, úgy a sebhelyek is jól láthatók: a befurakodó lakótelepek, lakóparkok, üvegpaloták.

Nagy kérdés előtt állunk: mi lesz Szabadkával? Két út létezik. Az egyik a város örökségének megőrzése. Ez volna a helyes út: a meglévő értékek megbecsülése, felújítása, karbantartása egy valódi városszervezési stratégia megalkotásával. A másik út a gazdasági érdekek kiszolgálása, a nagytőke céljainak megalázkodó teljesítése. Szabadka ez utóbbi útra lépett.

A magyar civil szféra összefogva a magyar közösséggel megtette a tőle telhetőt. Sok-sok szervezet, közösség szólalt fel Szabadka védelmében, köztük a Váralja Szövetség is több lépésben.

Ez a kezdeményezés ezúttal a végéhez ért – a stafétabotot ezennel átadjuk a hivatalos magyar képviseletnek, a Magyar Állam legfőbb képviseleti szervének, Magyarország Kormányának.

Mi bízunk abban, hogy Hazánk döntéshozói jelentésünk ismeretében kellően bátrak, tájékozottak és megfontoltak lesznek. A tét nem kisebb, mint a délvidéki magyarság fővárosának, a szecesszióban virágzó Szabadkának a megóvása.

Ehhez kérjük Isten áldását!

Budapest, 2012. július 15.

Váralja Szövetség

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A Váralja Szövetség ezúton fejezi ki háláját mindazoknak, akik szervezetünk munkáját segítve ügyünkhöz, cselekvésünkhöz hozzájárultak a nemzeti örökség megmentése érdekében. Az alábbiakban név szerint köszönetet mondunk:

László Bálintnak, az MRM – Magyar Remény Mozgalom elnökének, aki petíciónkat szerb nyelvre fordította;

Molnár Csabának, zentai lakosnak, aki szabadkai kirándulásunk során a Váralja Szövetség tolmácsa volt;

Sepsey Csabának, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP) alelnökének közreműködéséért és segítségéért.

A Váralja Szövetség és az FME kirándulásán közreműködtek:

Munkacsoport-vezető:

Hetzmann Róbert, Kecskeméti Norbert

Programfelelős:

Porhajás Gábor László

Fényképek:

Antal Anita, Kiss Bence Álmos, Lovász Ádám, Nagy Gábor, Szelezky Csilla, Wappler Márton

Közreműködött:

Kiss Zsuzsa, Sisa Márk Ádám

Köszönet illeti azokat az anyaországi és határon túli médiumokat, amelyek a Váralja Szövetség petíciójával foglalkoztak. Köszönet az Echo Televíziónak és a Kossuth Rádióknak, amelyek lehetőséget biztosítottak a Váralja Szövetségnek, hogy kezdeményezéséről hírt adjon.

Köszönetet mondunk Szabadka lakosságának, továbbá mindazoknak, akik kezdeményezésünket közreműködésükkel segítették!

FORRÁSOK

¹ 1946-os szerb adat (Cseres Tibor: Vérbosszú Bácskában, 1991. Magvető)

² A Wikipédia szócikke Szabadkáról

³ Népszámlálási adatok 1910-ből (A történelmi Magyarország atlasza és adattára 1914, Talma Kiadó 2005.)

⁴ Népszámlálási adatok 2002-ből (Kárpát-medencei Magyar Kutatási Adattár – KMKA, Etnikai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet)

⁵ Mirko Grlica: A szecessziós Szabadka – Az ellentétek városa c. (Secesija u Subotici)

⁶ Reichl Ferenc nevét – helytelenül – gyakran Rajchle formában használják, ami azonban a Reichl név „szerbesített”, fonetikus változata

⁷ A városrendezési tervet a VMSZ több képviselője is kulturális genocídiumnak nevezte (Magyar Szó, 2010. március 19. - http://www.magyarszo.com/fex.page:2010-03-19_Kulturalis_genocidium.mobile)

⁸ A Duna TV adása az interneten is megtekinthető:

http://www.dunatv.hu/otthon/szecesszios_epuleteket_rombolnak_le_szabadkan.html

⁹ Az általunk elkészített fordítás nem túl jó minőségű, ugyanakkor aggodalmainkat alátámasztja

¹⁰ A Műemlékem.hu cikke:

(http://www.muemlekem.hu/magazin/szabadka_politikai_erdek_ujabb_haladek)

¹¹ Elhangzott a parlamenti beszámolóban. Forrás: jegyzőkönyv (mkogy.hu)

¹² Interjú a Műemlékem.hu oldalon (2010.07.31.)

(http://www.muemlekem.hu/magazin/szabadka_belvaros_bontas_szabo_zsombor)

¹³ Falanszter Blog elemzése a városrendezési tervről

¹⁴ A Váralja Szövetség petíciója nagy felháborodást keltett a szabadkai városvezetés körében, ami kihatott a helyi civil szférára is (a városvezetést az ún. kettős identitású magyarok aktívan támogatják), ezeket a nézeteket pedig becsatornázták a budapesti liberális szakmai közvélemény

¹⁵ Lásd: a parlamenti beszámoló jegyzőkönyve (mkogy.hu)

¹⁶ A bizottsági ülésen készült jegyzőkönyv letölthető az Országgyűlés honlapjáról (mkogy.hu)

¹⁷ Éppen a szabadkai liberálisok hangoztatták ezt többször is azzal a felhanggal, mintha nem lenne káros, hogy a szerb városvezetés politikájának „csak” Szabadka mezővárosi emlékei esnek áldozatul – ezt az érvelést ugyanakkor szakmai szempontból elfogadhatatlannak tartjuk

¹⁸ A rendezési terv időközben lekerült a város honlapjáról

¹⁹ Lásd: ¹⁰

²⁰ Új utca, új áruház, új lakótömb – a Magyar Szó cikke. A tervek után valóság: elkezdődött a rendezési terv végrehajtása Szabadkán (http://www.magyarszo.com//fex.page:2012-07-04_Uj_utca_uj_aruhaz_uj_lakotomb.xhtml#.T_NwFwhvDmA.facebook)

²¹ Választási adatok (Vajma.info, 2012. május 7.) Megjegyzés: a szabadkai választásokon a VMSZ szerint óriási csalások történtek

²² Hivatalos levelezés az FME részéről

KÖSZÖNJÜK FIGYELMÉT!

**MENTSÜK MEG SZABADKA TÖRTÉNELMI
BELVÁROSÁT!**